

O podjeli javno-privatno u liberalizmu i feminizmu: slučaj abortusa

---

Serdar-Petkovski, Elena

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:906854>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-14**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije

O PODJELI JAVNO-PRIVATNO U LIBERALIZMU I FEMINIZMU:
SLUČAJ ABORTUSA

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2022.

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije

O PODJELI JAVNO-PRIVATNO U LIBERALIZMU I FEMINIZMU:
SLUČAJ ABORTUSA

DIPLOMSKI RAD

Mentor: prof.dr.sc. Zoran Kurelić
Studentica: Elena Serdar-Petkovski, univ.bacc. pol

Zagreb, 2022.

Sadržaj

<u>1.</u> UVOD.....	5
<u>2.</u> MORALNI SUKOB	8
<u>2.1.</u> Utemeljenje prava na abortus.....	8
<u>2.2.</u> Stav Katoličke Crkve o abortusu	11
<u>2.3.</u> Liberalizam vs. Katolicizam	12
<u>2.4.</u> Pravednost zakona	15
<u>3.</u> PODJELA JAVNO-PRIVATNO.....	16
<u>3.1.</u> Liberalizam	16
<u>3.2.</u> Feminizam	21
<u>3.3.</u> Privatno je poličko	23
<u>4.</u> PRAVO NA PRIVATNOST	24
<u>4.1.</u> Koncept privatnog.....	24
<u>4.2.</u> Roe vs. Wade	26
<u>4.3.</u> Protiv privatnosti.....	30
<u>5.</u> ZAKLJUČAK.....	32
<u>6.</u> LITERATURA	36
Sažetak	38

Izjavljujem da sam diplomski rad O podjeli javno-privatno u liberalizmu i feminizmu: slučaj abortusa, koji sam predala na ocjenu mentoru prof. dr. sc. Zoranu Kureliću, napisala samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem da dotični rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obaveza na ovom ili nekom drugom učilištu, te da na temelju njega nisam stekla ECTS bodove.

Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštivala etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16-19. Etičkoga kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

Elena Serdar-Petkovski

1. UVOD

Slučaj abortusa je tema o kojoj je moguće promišljati iz više različitih perspektiva kao što su socijalna, liberalna, feministička, etička i moralna. Prije 19. stoljeća, pravo na abortus nije bilo zakonski regulirano, a u 19. stoljeću se počela primjenjivati njegova zakonska zabrana uz sankcije. Činjenica je da se abortus nastavio izvoditi, unatoč njegovoj kriminalizaciji. Pod utjecajem borbe za građanska prava, seksualne revolucije, feminističkog pokreta, razvijanja svijesti o reproduktivnim pravima, abortus pred kraj 20. stoljeća postaje legalan u većem djelu Europe i Sjedinjenim Američkim Državama (Zubak, 2014: 145). Međutim, danas smo svjedoci ukidanja povijesne presude u SAD-u koja je abortus prije pedeset godina legalizirala u cijeloj zemlji. U državama u kojima je abortus legalan česta je tema žustrih polemika, uključujući i Hrvatsku.

Abortus se u Ustavima europskih zemalja dopušta pod određenim razlozima i u određenim okolnostima. Na razini Europske unije, Vijeće Europe je 2008. godine usvojilo izvješće nazvano *Pristup sigurnom i legalnom abortusu u Europi*. Zakonsko dopuštanje abortusa znači da ga je moguće obaviti u određenom razdoblju trudnoće i da postoje ograničenja vezana uz sami čin koje država precizno određuje. Izvještaj je pozvao države članice da legaliziraju abortus, zajamče djelotvorno ostvarivanje prava žena na siguran abortus, uklone ograničenja koja ometaju pristup abortusu i prihvate strategije seksualnog i reproduktivnog zdravlja (Zampas i Gher, 2008: 251).

Međutim, postoji tendencija kriminalizacije abortusa kako na europskom, tako i na američkom tlu. Nedavno je došlo do masovnih protesta u Poljskoj nakon što je stupila na snagu presuda poljskog Ustavnog suda kojom se zabranjuje primjena abortusa u slučaju fetusa s teškim anomalijama koji nemaju šanse preživjeti. Time je zakon u toj državi postao još rigorozniji. Ubrzo je u javnosti odjeknuo slučaj trudnice koja je preminula jer su joj liječnici odbili izvršiti abortus (dok fetus u njenoj maternici ne umre). Protesti su buknuili, a ljudi su taj slučaj pripisivali vlastima nadahnutim kršćanskim svjetonazorom. Osim povećane smrtnosti trudnica, pokazuje se da zakoni o zabrani abortusa vode visokom broju ilegalnih abortusa koji načelno važe opasnim po život. Postoji snažna korelacija između zakonitosti abortusa i sigurnosti abortusa, a žene koje žive u zemljama s

restriktivnim zakonima o abortusu često pribjegavaju nesigurnim, tajnim abortusima, ugrožavajući svoje živote i zdravlje (Zampas i Gher, 2008: 250).

Hrvatska pripada skupini zemalja u kojima je abortus u razdoblju rane trudnoće stvar izbora i obavlja se na zahtjev žene, bez posebno određenih razloga. Ipak, u javnosti se naglašava potreba za modernizacijom postojećeg zakona o abortusu, te se ističe jaka struja aktivista koji smatraju da je primjer zakona u Poljskoj primjer koji i Hrvatska treba slijediti. Tijekom povijesti, pitanje abortusa je rijetko u javnosti imalo status rodnog problema. Većini je zemalja abortus došao na dnevni red ne kao zahtjev ženskog pokreta, već kao odgovor na zahtjeve liječnika i političara da odgovore na porast pobačaja mimo zakona. Kada je to pitanje došlo u javnost, unatoč činjenici da se postupak izvodi samo na ženama, a nikada na muškarcima, kreatori politika su često to pitanje stavljali u okvire drugih pojmova kao što su liječnička prava, prava fetusa, provođenje zakona, moral, religija, planiranje obitelji. Tek kao rezultat feminističkog pokreta počinje se raspravljati o ženskoj privatnosti, pravu žena na izbor, njihovom zdravlju, autonomiji ili seksualnosti. Pravo izbora na abortus je središnji dio feminističkog pokreta, pojavljuje kao dio zahtjeva za reproduktivnim samoodređenjem. Iz tih razloga, smatram nužnim sagledati slučaj abortusa iz perspektive liberalne, feminističke, ali i moralne perspektive.

Cilj ovog rada je prikaz podjele na javno i privatno u liberalizmu i feminizmu u svjetlu abortusa. Istraživanje odgovara na pitanje kako slučaj abortusa pokazuje da je privatno političko. Politika o abortusu je dio šireg fenomena nazvanog moralnim sukobom i nemoguće je raspravljati o legalizaciji ili kriminalizaciji samog čina bez rasprave o moralnosti zakona. Potrebno je proučiti način na koji je povezana moralnost abortusa sa njegovim zakonskim dopuštenjem ili zabranom u društvu koje je podijeljeno na privatnu i na javnu sferu. Polazim od teze da je pravda ili nepravda zakona o abortusu povezana s moralom ili nemoralom te prakse. Da bih prikazala utemeljenje prava na abortus, koristim djelo autorice Snježane Prijić-Samaržije. Abortus postaje predmetom javne sfere temeljem argumenta Katoličke Crkve o nemoralnosti samog čina, a kada država uvede zakonsku zabranu abortusa, to više nije stvar liberalizma već demokracije. Iz tog razloga, prikazat ću problematiku sukoba liberalne demokracije i Katoličke Crkve po pitanju abortusa.

U drugom dijelu polazim od podjele na javno i privatno u liberalizmu, koristeći djelo J.S. Milla, *O slobodi*. Ovo sam djelo odabrala jer je ključno za rasprave koje se tiču liberalnog prava na izbor i na potrebe zakonskih ograničenja. Mill u spomenutom djelu brani liberalni koncept ograničene vlasti koja može intervenirati prisilom u društvu samo u slučaju samoobrane i obrane drugih. Relevantno je za ovo istraživanje jer se bavi pitanjem prirode i granica vlasti koje društvo može izvršavati nad pojedincem. Ideja privatnosti je ideja ograničenja vlasti, odnosno postojanja privatne sfere koja se smatra slobodnom po definiciji. Polazim od teze da, prema liberalnom idealu, država bi trebala privatizacijom prava na abortus, zaštititi pravo žene na slobodan izbor. Međutim, bitno je spomenuti da je upravo Mill u djelu *Podređenost žena* privatnu sferu prepoznao i opisao kao mjesto u kojem se javlja nejednakost i podređivanje žena muškarcima. Mill je prepoznao patrijarhalnu strukturu privatnog, a feministice sve do danas ukazuju na načine na koje privatna sfera štiti dominaciju muškaraca.

Nadalje, predstaviti ću razvoj feminističke misli o podjeli na privatno i javno. Liberalizam i feminizam vide pojedince kao slobodna i jednaka bića, ali se ne slažu oko toga gdje treba povući razdjelnicu između privatne i javne sfere. Danas se pretpostavlja kako se javni interesi mogu lako razlikovati od privatnih, ali feministički argumenti ukazuju na to je privatno ustvari političko. Krilaticom *osobno je političko*, feministice su istaknule kako osobne uvjete strukturiraju javni čimbenici kao što je i zakon o abortusu. Za ovo istraživanje odabrala sam feministicu Susan Okin koja ističe podjelu na javno i ono što ona naziva „kućansko“. Tu podjelu smatram važnom jer ona ukazuje na to da su prema patrijarhalnom običaju žene odgovorne za zanimanja koja pripadaju privatnoj sferi reprodukcije i kućanstva. Temeljni feministički argument da su obitelj i majčinstvo funkcije žena u privatnoj sferi, a vlast donosi zakone kojima se podređenost žena produbljuje – poput zakona o abortusu koji žene smješta u sferu „kućanskog“.

U radu koristim djela još nekoliko istaknutih feministkinja koje smatraju da podjela javnog i privatnog prikriva podložnost žena muškarcima. Feministice, poput Marthe Nussbaum, smatraju da se napredak žena ne može postići bez potpunog odbacivanja ideje zaštićene privatne sfere. Glavna teza glasi da je u slučaju abortusa vlast usko povezana sa privatnom sferom jer potvrđuje njenu patrijarhalnu strukturu i podređenost žena. U posljednjoj cjelini nastojim tu tezu potvrditi feminističkim argumentima kojima se pokazuje da je sama podjela na javno i privatno

patrijarhalna. Ključno je djelo feministice Catherine MacKinnon čiji je temeljni argument da u slučaju kada su žene izborile pravo na legalizaciju abortusa, ustvari su dobile liberalnu konstrukciju izbora s muške točke gledišta. MacKinnon oštro napada zakon o privatnosti jer on nastoji zaštititi postojeću distribuciju moći i resursa unutar privatne sfere koja u suštini štiti mušku nadmoć. Ideja posljednje cjeline je analiza fenomena privatnosti u slučaju abortusa koji proizlazi iz same podjele na javno i privatno i usko je povezan s postojanjem privatne sfere.

2. MORALNI SUKOB

2.1. Utemeljenje prava na abortus

Pobačaj se u Ustavima europskih zemalja dopušta pod određenim razlozima i u određenim okolnostima. Zakonsko dopuštanje abortusa znači da ga je moguće obaviti u određenom razdoblju trudnoće i da postoje ograničenja vezana za sam čin. Većina zemalja precizno određuje okolnosti i razloge za abortus. Hrvatska pripada skupini zemalja u kojima je abortus u razdoblju rane trudnoće stvar izbora i obavlja se na zahtjev žene, bez posebno određenih razloga. U većini zemalja u kojima je abortus dopušten (ili izborno ili pod ograničenjima), moguće ga je obaviti do desetog ili dvanaestog tjedna, a kasnije samo u posebnim slučajevima. Suvremena medicinska znanost priznaje da život započinje začećem, ali smatra da postoji određeno razdoblje trudnoće u kojem fetus nema svojstva koje stoje u osnovi prava koje pripisujemo osobi. Kada se istražuje iz kojih se prava izvodi pravo na pobačaj, pokazuje se da relevantni dokumenti ne pretpostavljaju da je fetus osoba u punom smislu (barem u nekom ranom razdoblju trudnoće) s odgovarajućim pravima koje posjeduju i odrasle osobe, uključujući pravo na život (Prijić-Samaržija, 2000: 63). Međutim, ako prihvatimo vjersko uvjerenje da život započinje začećem i samim time da fetus jest osoba, možemo govoriti o sukobu prava dviju osoba s jednakim pravima, trudne žene i fetusa (Prijić-Samaržija, 2000: 63). Ako prihvaćamo da fetus jest osoba s punim pravom na život, prihvaćamo i tezu da bi abortus značio ubojstvo. Pitanje kojim se Prijić-Samaržija bavi jest mogu li i dalje, u tom slučaju, postojati prava žene na abortus.

Pravo na pobačaj u većini zemalja se temelji na načelu slobode, pravu žene na autonomiju ili individualni izbor, slobodno odlučivanje o vlastitu tijelu i načinu života, pravu na privatnost, pravu na posjedovanje vlastita tijela i pravu na zdravstvenu zaštitu (Prijić-Samaržija, 2000: 65). Vrhovni

sud SAD-a je, u slučaju *Roe v. Wade*, zabranu abortusa proglasio neustavnom i pravo na abortus utemeljio na pravu žene na privatnost. Točnije, pravo na privatnost, autonomija odlučivanja o vlastitom tijelu, sloboda donošenja temeljnih odluka povlači dopustivost abortusa. U američkom Ustavu navođeni pojam slobode jamči osobnu privatnost u odlukama koje tiču braka, rađanja, primjene kontracepcije, obiteljskih odnosa te podizanja i obrazovanja djece. Također, u Francuskoj je 1975.godine donesena ista odluka da abortus nije protivan Ustavu te da je u skladu s temeljnom slobodom osobe zajamčenoj u Deklaraciji o pravima čovjeka i građanina. Europski sud za ljudska prava je 1992.godine donio odluku koja pretpostavlja da fetus nije osoba s vlastitim pravima i interesima (Prijić-Samaržija, 2000: 66-67).

U nekim europskim zemljama poput Njemačke, Italije i Austrije jasno je naglašen sukob interesa – s jedne strane zaštita života embrija, kasnije fetusa i s druge strane slobode žene – što je dovelo do općenitog stava da je prekid trudnoće u načelu pogrešan, ali se temeljem ženskih prava ipak dopušta. Smatra se da je tim postupcima Ustavnog suda naglašena moralna ozbiljnost odluke o dopustivosti pobačaja. Nadalje, u Italiji i Austriji se tvrdi da je nemoguće dati načelni apsolutni prioritet interesima fetusa, odbacujući time primjerenu zaštitu žene koja se već smatra osobom, dok će fetus to tek postati. U tim zemljama je sukob interesa između trudne žene i fetusa razriješen u interesu prve jer fetus još nije pravo ljudsko biće u punom smislu, budući da nije sposoban sam preživjeti izvan ženine utrobe. Odnosno, na „fetus u utrobi“ se ne može primijeniti Ustavni princip jednakosti. Međutim, fetus je život u razvoju čije interese država ima obvezu štiti pa stoga se zahtjeva preciziranje razloga i okolnosti abortusa. Dakle, fetus nije punopravna osoba sa svim pravima, ali se naglašava intrinzična vrijednost života fetusa koji treba štiti. Abortus se ne kategorizira kao ubojstvo, ali to nije ni moralno indiferentan postupak (Prijić-Samaržija, 2000: 68).

Prijić- Samaržija naglašava da je ishodišni stav protivnika zakonske i moralne dopustivosti abortusa tvrdnja da od začeca možemo govoriti o osobi sa svim pravima koju posjeduju odrasle osobe. Kao što je već navedeno, onaj tko prihvaća takvu poziciju, smatra abortus ubojstvom osobe. U sukobu prava dvije jednakopravne osobe, Katolička Crkva apsolutni prioritet daje fetusu i u ni u kojem slučaju se abortus ne može moralno opravdati. Doktrina Katoličke Crkve i njenih

zagovornika o ovom pitanju je najstroža te se smatra je upravo katolički kler oživotvorio osnovne smjernice pokreta *za život* (Prijić-Samaržija, 2000: 70).

Zagovornici opcije *za izbor* su pokušali pokazati da se abortus može moralno i zakonski opravdati u nekim situacijama, odnosno da prava žena mogu nadjačati prava fetusa. Prijić- Samaržija raspravlja o zaključku J.J.Thompson da pravo žene da odlučuje o svom tijelu čini pobačaj moralno dopuštenim u slučajevima silovanja ili greške kontracepcijskog sredstva. Budući da žena nije odgovorna za situaciju u kojoj se nalazi, abortus se u tim slučajevima može okarakterizirati kao ne-spašavanje života, a ne kao ubojstvo i to abortus čini moralno i zakonski dopustim činom (Prijić-Samaržija, 2000: 78). Osim toga, raspravlja se i o prijedlogu koji je razradila J. English, odnosno o pravu na samoobranu kao prijedlogu mogućnosti utemeljenja prava na pobačaj pod pretpostavkom da fetus jest osoba. Katolička Crkva je službena stava da u situaciji u kojoj pri trudnoći postoji šansa da preživi samo fetus ili trudna žena, apsolutni prioritet se daje fetusu jer od dva zla, ne-spašavanje žene je manje zlo od hotimičnog ubojstva fetusa. Prijedlog J. English smatra da u takvom slučaju žena ima pravo na samoobranu – abortus kao način spašavanja svog života. Ona se ipak ne zaustavlja samo na tome, već tvrdi da se pravo samoobrane može primijeniti kao opravdanje abortusa ako bi neželjena trudnoća izazvala ozbiljne poremećaje u životu žene. Prijić-Samaržija zaključuje kako se na temelju prava na samoobranu može moralno i zakonski opravdati abortus ukoliko je ženi ozbiljno ugroženo zdravlje, ali ne i u metaforičkom smislu -zbog očuvanja životnog standarda i mogućnosti za ostvarivanja željenog načina života (Prijić-Samaržija, 2000: 79).

Osim toga, zagovornici liberalne struje pokušavaju opravdati dopustivost pobačaja argumentom koji ne pripada raspravi o moralnom statusu abortusa. Odnosno, oni nastoje ukazati na stvarne posljedice zabrane abortusa, neovisno o pitanjima statusa fetusa i sukoba prava. Ova argumentacija počiva na činjenici da zabrana abortusa ne smanjuje broj počinjenih abortusa. Žena koja je odlučila pobaciti će to učiniti u inozemstvu ili na neki drugi način koji je znatno opasniji po njeno zdravlje. Razdoblja u kojima je abortus bio zabranjen su obilovala slučajevima bogaćenja na ilegalnim obavljanjima abortusa koji su dovodili do komplikacija, sterilnosti ili čak smrti žena. Sukladno tome, zabrana abortusa je uvijek više pogađala žene lošijeg gospodarskog stanja koje si nisu mogle

omogućiti abortus u inozemstvu ili bolju njegu. Ovakvu argumentaciju često nalazimo u djelima istaknutih feministkinja (Prijić, 1995: 26).

Osim toga, Kanadska kraljevska komisija o položaju žena ga je prihvatila iz razloga što je zakon koji ima više loših posljedica nego dobrih posljedica loš zakon, te u tom obliku bi ga kršilo tisuće žena. Ipak, kako naglašava Peter Singer, to je argument protiv zakona o zabrani abortusa, a ne protiv stajališta da je abortus pogrešan. Prema njemu je pogrešno pretpostaviti da zakon uvijek treba provoditi ono što je moralno jer se može dogoditi, kao što je slučaj u pitanju abortusa, da nastojanje za nametanjem ispravnog ponašanja dovode do neželjenih posljedica i ne uklanjaju pogrešno ponašanje. Ipak, oni koji prihvaćaju katolički stav neće se pomiriti s tvrdnjom da restriktivni zakon o abortusu samo čini da žene abortiraju u inozemstvu (Singer, 1995: 86).

2.2. Stav Katoličke Crkve o abortusu

Ivan Pavao II. u Evanđelju Života primjećuje da je težina hotimičnog abortusa kao užasnog zločina izbljerala u svijesti u mnogih ljudi. To što se pobačaj prihvaća u mentalitetu i samom zakonu je znak opasne krize moralnog osjećaja koji sve teže razlikuje dobro i zlo, pa čak kad je u pitanju osnovno pravo na život. Termin „prekid trudnoće“ Ivan Pavao označuje obmanom kojoj je cilj sakriti pravu narav abortusa u javnom mnijenju. Naglašava da je hotimični abortus, kako god da se izvrši, namjerno i izravno ubojstvo ljudskog bića u početnoj fazi njegova postojanja, tj. između začeca i rođenja. Moralna se težina abortusa pojavljuje tek kad se on prizna kao ubojstvo, a onaj koga se ubija je ljudsko biće koje započinje život, nedužno, slabo, nemoćno i lišeno onog najmanjeg oblika zaštite. To je ljudsko biće potpuno povjereno majci koja ga nosi, a ipak je majka ta koja odlučuje i traži njegovo odstranjenje. Čak i kad se odluka o abortusu ne donosi iz egoističnih razloga ili komocije, već zbog spasenja vlastitog zdravlja ili dostojnog života drugih članova obitelji, ni tada se ne može opravdati namjerno ubojstvo nedužnog ljudskog bića (Ivan Pavao II., 1995: 30).

Često se događa da je žena podvrgnuta pritiscima koji čine da se ona psihološki osjeća prisiljenom popustiti abortusu, te u tom slučaju moralna odgovornost posebno pada na one koji su je prisiljavali da abortira, među njima i liječnici i liječničko osoblje. Odgovornost pada i na zakonodavce koji pokreću i odobravaju zakone o abortusu, a potom i na ravnatelje zdravstvenih ustanova u mjeri u

kojoj su odgovorni za vršenje abortusa. Odgovornost je i na međunarodnim ustanovama, zakladama, udruženjima koje se bore za legalizaciju abortusa u svijetu. To sve znači da abortus poprima snažnu društvenu dimenziju jer šteti kulturi. Ivan Pavao II. to naziva „strukturom grijeha protiv još nerođenog ljudskog života“ (Ivan Pavao II, 1995: 31). Pokušaj opravdanja abortusa zastupajući mišljenje da fetus do određenog broja dana ne može biti smatran ljudskim životom je neprihvatljivo iz razloga što je od začeca to ljudsko biće koje se razvija samo za sebe te je od početka to jedinka sa svim poznatim značajkama koje su jasno određene, samo joj trebaju vremena da se razviju. Kršćanska predaja smatra abortus posebno teškim moralnim neredom jer ljudski život smatra svetim i nepovredivim u svakom trenutku i prije rođenja. Ništa zapravo ne može opravdati abortus jer je on „nedopustiv i protivan Zakonu Božjem“ (Ivan Pavao II. 1995: 33). Osim toga Crkva ne prihvaća ni selektivni abortus kojim bi se zabranilo rođenje djece pogođeno teškim anomalijama te je Crkva bliža onim ljudima koji „s patnjom odlučuju prihvatiti svoju teško hendikepiranu djecu“ (Ivan Pavao II, 1995: 34).

2.3. Liberalizam vs. katolicizam

U članku *On the Unholy Public-Private Split*, Zoran Kurelić pokazuje kako su neke feministice i neki ugledni teolozi napali podjelu na privatno-javno, iako je ta podjela bitna u rješavanju problema koji proizlaze iz spolnih razlika (Kurelić, 2005: 119). Primjer koji on navodi pokazuje da podjela na privatno i javno koja se slavi u političkoj teoriji kao rješenje za mnoge razlike, može biti zastarjela činjenicom da se nečija privatnost može lako uništiti (Kurelić, 2005: 120). Hrvatska je liberalna demokracija u kojoj je većina populacija katolička. Doktrinalna nota je posebno važna, kako ističe Kurelić, jer pokazuje koje probleme Katolici imaju sa liberalnom demokracijom. Doktrinalna nota napisana je s namjerom da „dozove u svijest neka načela svojstvena kršćanskoj savjesti i koja nadahnjuju društveno i političko zauzimanje katolika u demokratskim društvima“ (Ratzinger i Bertone, 2003:2). Etički pluralizam je neprihvatljiv jer građani za vlastite moralne stavove traže potpunu autonomiju, dok zakonodavci smatraju da poštuju tu slobodu odlučivanja donoseći zakone koji ne uzimaju u obzir načela prirodne etike (Ratzinger i Bertone 2003: 2). Kršćani su pozvani odbaciti shvaćanje pluralizma koje se zasniva na moralnom relativizmu kao štetno za demokratski život jer demokracija mora počivati na neopozivim etičkim načelima koji predstavljaju sam temelj društvenog života (Ratzinger i Bertone, 2003: 3). U noti piše da znanstvena postignuća uzorkuju nemir u savjesti i iznose se zakonski prijedlozi koji napadaju samu

nepovredivost ljudskog života. Obveza je katolika suprotstaviti se svakom zakonu koji napada ljudski život, a vjernici imaju prava i dužnost promicati moralne istine koje se tiču društvenog života, pravednosti, poštivanja života i ostalog (Ratzinger i Bertone, 2003: 5).

U Doktrinalnoj noti je glavni problem vrsta kulturalnog relativizma i etičkog pluralizma koji je u izravnoj suprotnosti s načelima prirodnog moralnog zakona. Društvo je organizirano na način koji ignorira načela prirodne etike, kao da su svi pogledi na život jednake vrijednosti. Ratzinger i Bertone su protiv tog tipa etičkog pluralizma jer vjeruju da politička sloboda ne može biti temeljena na relativističkoj ideji da sve koncepcije "dobra ljudske osobe" imaju istu vrijednost i istinu (Kurelić, 2005: 123). Od katolika se traži budu tolerantni, odnosno da privatiziraju njihova temeljna moralna uvjerenja. Sekularizam razdvaja moral i politiku što je za Ratzingera i Bertonea neprihvatljivo jer narušava kršćansku savjest (Kurelić, 2005: 123). Oni smatraju da kada se politička aktivnost suprotstavi moralnim principima koji ne priznaju iznimke, kompromise ili odstupanja, katolička obveza postaje očitija i ima odgovornost. Prema njihovom shvaćaju to je vezano i za zakone koji se tiču abortusa. Takvi zakoni moraju braniti osnovno pravo na život od začeca do prirodne smrti, kao i dužnost poštivanja i zaštite prava ljudskog embrija (Kurelić, 2005: 123). Barry odbacuje kulturalnu revoluciju i Ratzingerovu kritiku sekularnog relativizma. Ratzinger i Bertone raspravljaju zašto ne bi trebali biti tolerantni kod pitanja kao što su homoseksualni brakovi ili abortus. „Najviše se može očekivati od katolika je da budu moralno nekonzistentni s vlastitim standardima da bi tolerirali druge“ (Kurelić, 2005: 125). Kurelić zaključuje da neki incidenti ozbiljno dovode u pitanje opstanak privatne sfere, koliko god da je sama podjela privatno-javno izvorno bila dobro rješenje.

Kod slučaja abortusa postoji snažna polarizacija građana na one koji zastupaju *Za život* poziciju, uglavnom katoličke vjernike koji od političkog sustava traže zakonsku zabranu abortusa, i one koji zastupaju *Za izbor* poziciju, odnosno zalažu se da se svakoj ženi zakonski omogući pravo na izbor. Liberalno shvaćanje društva je prihvaćanje da svaki pojedinac za sebe može imati svoju koncepciju dobra. Pitanje abortusa je jedno od pitanja koje predstavlja „razumno neslaganje“ prema Rawlsovoj teoriji političkog liberalizma, upravo ono što on naziva „teretima suđenja“ – zahtjevne i brojne činjenice, različito vrednovanje istih stvari, različite interpretacije, različiti sudovi i različita iskustva (Kulenović, 2003: 57). Kulenović upozorava da se Rawlsova teorija približila

Berlinovoj teoriji vrijednosnog pluralizma, odnosno da će „normativni stavovi na dvjema suprotstavljenim stranama voditi nezaobilaznom žrtvovanju nekih od tih vrijednosti“ (Kulenović, 2003: 57).

Prema Rawlsu, kod različitih doktrina koje su u međusobnom sukobu, ali podjednako racionalne, rješenje je prihvaćanje konsenzusa koji je prihvatljiv velikoj većini građana kao nosioca tih različitih doktrina (Kulenović, 2003: 57). On razlikuje obuhvatne doktrine koje, s jedne strane govore što je dobar život i s druge strane, političku koncepciju pravednosti koja govori na kojim vrijednostima bi trebale biti utemeljene političke institucije da građani s različitim obuhvatnim doktrinama mogu ostvariti svoje shvaćanje dobrog života. U ovom slučaju bi se pobornici i *za život i za izbor* pozicije, usprkos različitim i sukobljenim obuhvatnim moralnim doktrinama, mogli složiti oko političke koncepcije i uređenja temeljne političke i društvene institucije u njihovoj zajednici. „Rawlsova slika građanina kao razumne osobe uključuje upravo tri temeljne odrednice: 1) prihvaćanje određenih intuitivnih ideja o slobodi i jednakosti svih građana; 2) tereti suđenja – uz vlastitu moralnu doktrinu postojanje i drugih racionalnih, ali i razumnih moralnih, vjerskih i filozofskih svjetonazora; 3) razlikovanje vlastite obuhvatne moralne doktrine nasuprot političkoj koncepciji pravednosti.“ (Kulenović, 2003: 58).

Kao što je već navedeno, u Doktrinaloj noti Ratzinger odbacuje ideju da mogu postojati sukobljene, ali jednako vrijedne moralne doktrine. On to proglašava kulturnim relativizmom koji uništava prirodni moralni zakon. Rawlsova ideja je da je nerazumno nametanje vlastite moralne doktrine putem političkih institucija ukoliko se prihvaća načelo tereta suđenja, odnosno ako prihvatimo da i drugi mogu imati razumne koncepcije dobra. Ipak, Ratzinger navodi da je dužnost svakog katolika inzistirati da katoličko shvaćanje osobe bude dio političkih institucija jer „Crkva ne priznaje autonomiju morala, već isključivo moralni nauk Crkve“ (Kulenović, 2003: 59).

Prema ideji preklapajućeg konsenzusa trebalo bi biti moguće odvojiti osobni stav o pobačaju od onoga što bi trebale prihvatiti razumne i pravedne institucije. Odnosno, u slučaju da ne podržavamo abortus, možemo prihvatiti da načelo slobode izbora za drugog ima jednaku vrijednost kao što za nas ima začetak ljudskog života. Možemo prihvatiti da abortus bude dopušten zakonom, iako mi samo nećemo iskoristiti to zakonsko pravo. Kulenović naglašava da je takav

stav besmislen budući da je za katolike bitno da i oni drugi ne obavljaju taj čin - jer se za njih ne radi o usklađivanju dviju suprotstavljenih doktrina već o temeljnom etičkom zahtjevu da se štiti pravo ljudskog embrija (Kulenović, 2003: 59). Kod temeljnih etičkih pitanja, liberalni ideal da svaka osoba zna što je za nju dobro i kakav život želi živjeti za katolike nema vrijednost jer njima nije dovoljno da oni sami žive po moralnom zakonu Crkve, već je potrebno da taj zakon vrijedi i za sve ostale. Odnosno, oni „ne prihvaćaju pluralizam vrijednosti jer vrijednosti drugačije od svojih smatraju pogrešnima“ (Kulenović, 2003: 60).

2.4. Pravednost zakona

U suvremenoj filozofiji prava, morala i politike prevladava oblik liberalizma koji ustrajava na pravednosti, poštenju i pravima pojedinaca. Nasuprot utilitarizmu, ističe primat prava nad dobrim. Deontološki liberalizam je u prvom redu teorija pravde, vrline kojoj se pripisuje prvenstvo nad ostalim moralnim i političkim idealima. Ključna je postavka da je društvo sastavljeno od pojedinaca s vrlo različitim ciljevima, interesima i poimanjima sreće. Prema tome, mora se voditi načelima kojima se ne nameće bilo kakva posebna koncepcija dobrog te su ta načela opravdana jer ističu koncepciju prava kao moralne kategorije koja prethodi dobrom i o njemu je neovisna (Sandel, 1995: 66). Budući da se građani razlikuju u svojim zamislima dobrog, vlast ih neće držati ravnopravnima ako jednu koncepciju dobrog uvažava više nego druge, svejedno je li razlog tomu to što je smatraju boljom ili je zastupa moćnija skupina (Sandel, 1995: 68).

Što se tiče zakona o zabrani abortusa, ljudi ga, poput zakona o zabrani homoseksualnih odnosa, brane na dva različita načina: neki tvrde da je abortus moralno neprihvatljiv i stoga vrijedan zabrane, dok drugi nastoje izbjeći moralnu osudu abortusa i smatraju da u demokraciji, politička većina ima pravo svoj moralni sud utjeloviti u zakonu. Isto tako, argumenti protiv zabrane abortusa imaju dva oblika: neki kažu da su zakoni nepravedni jer su djelovanja koje oni zabranjuju moralno dopustivi i nekad poželjni, drugi smatraju da individua ima pravo sama odlučiti o svom djelovanju, bez obzira o moralu. Ta dva stila argumenata se mogu nazvati „naivnim i sofisticiranim“ (Sandel, 1989: 521). Naivni argumenti drže da pravda zakona ovisi o moralnoj vrijednosti djelovanja koje brane ili štite, dok sofisticirani drže da pravda takvih zakona ovisi o općenitijoj teoriji o vladavini većine i individualnih prava, o demokraciji s jedne i slobodi s druge strane. Sandel nastoji razotkriti istinu u naivnom pogledu i kaže da (ne)pravda zakona o zabrani abortusa ovisi, barem djelomično,

o moralu ili nemoralu te prakse. U svojoj liberalnoj verziji, sofisticirani pogled nastoji poništiti ili „ograditi se“ od kontroverznih moralnih i vjerskih koncepcija, u svrhu pravde. Taj pogled inzistira da opravdanost zakona bude neutralna između konkurentskih koncepcija dobrog života (Sandel, 1989: 521).

Ipak je te dvije vrste argumenata teško razdvojiti u praksi. Oni koji bi zabranili abortus argumentiraju u ime obrane demokracije i sudskih zabrana, a oni koji bi dozvolili abortus argumentiraju u ime liberalne tolerancije. U slučaju abortusa, nijedna država ne može usvajanjem jedne teorije života, nadjačati pravo žene da odluči hoće li ili neće prekinuti trudnoću. Vlada ne smije provoditi određeno moralno gledište jer nijedna osoba ne bi trebala biti primorana odreći se slobode da sama donese tu odluku samo zato što ona ne dijeli vrijednosne preferencije većine. U slučaju Roe v. Wade kojim je legaliziran abortus, pravo na privatnost je postalo pravo donošenja određenog izbora bez uplitanja države (Sandel, 1989: 528).

Argument Vrhovnog suda u slučaju Roe v. Wade ilustrira poteškoće odlučivanja o ustavnim slučajevima ograđivanjem od kontroverznih moralnih i religioznih pitanja. Iako je Sud tvrdio da je neutralan po pitanju kada život započinje, njegov odgovor pretpostavlja određeni odgovor na to pitanje, budući da je odbacio Teksaski zakon o zabrani abortusa koji pretpostavlja da život započinje začećem. U zaključku Sandel navodi da je tendencija ograđivanja od moralnih pitanja otežava zagovaranje tolerancije po pitanju dobra. Slučaj abortusa pokazuje da se pokušaj ograđivanja od moralnih pitanja donosi poteškoće. Abortus pokazuje istinu u naivnom pogledom, da je pravda ili nepravda zakona ipak povezana sa moralom ili nemoralom ove prakse (Sandel, 1989: 538).

3. PODJELA JAVNO-PRIVATNO

3.1.Liberalizam

U liberalnoj klasičnoj doktrini stoji tradicionalna ideja o „ženskoj prirodi“ prema kojoj žena pripada obitelji kao supruga, majka i domaćica u privatnoj sferi, dok je muškarac okrenut javnoj sferi. Odnosno, žena se poima na patrijarhalan način, a muškarcu pripada obnašanje različitih socijalnih i političkih uloga što ga čini vezom između privatne i javne sfere političkog društva

(Ravlić, 2000: 72). John Stuart Mill raskida s takvom tradicijom, a upravo je na njegov rad imala utjecaja njegova prijateljica, a kasnije i supruga, Harriet Taylor, žestoka kritičarka podređenosti žena. Godine 1859. objavljuje se Millovo djelo *O slobodi* čija snaga leži u analizama „različitih oblika socijalnog ugnjetavanja pojedinca i utopijske vjere u snagu individualnosti“, a upravo je njen utjecaj na samo djelo iznimno važan (Ravlić, 2000: 76). Nekoliko godina kasnije J.S. Mill objavljuje djelo *Podređenost žena* u kojem analizira problem nejednakosti žena u širem kontekstu te u tom djelu primjenjuje ona načela koje je izložio u djelu *O Slobodi*. Mill je povezoao slobodu sa samorazvojem, nesputanim razvojem individualnosti i ostvarivanjem potencijala putem slobodnog izbora i djelovanja (Ravlić, 2000: 77).

Mill u *Ogledu o slobodi* piše da „postoji granica legitimnog uplitanja kolektivnog mnijenja u individualnu neovisnost; i pronaći tu granicu te je očuvati od posezanja jednako je nužno za dobro stanje ljudskih odnosa kao i zaštita od političkog despotizma“ (Mill, 2020: 24). Mill iznosi načelo da je samozaštita jedini cilj koji opravdava individualno ili kolektivno uplitanje čovječanstva u slobodu djelovanja pojedinca. „Nad samim sobom, nad vlastitim umom i tijelom, pojedinac je suveren“ (Mill, 2020: 30). Nadalje, piše da korisnost temeljenu na trajnim interesima čovjeka smatra vrhovnim prizivom u svim etičkim pitanjima te ti interesi opravdavaju podređivanje individualne spontanosti izvanjskom nadzoru samo kada postupci pojedinca utječu na interese drugih ljudi (Mill, 2020: 31).

Ako posljednju rečenicu stavimo u kontekst istraživanja o abortusu, zanimat će nas možemo li fetus smatrati ljudskom osobom s punim pravima koje imaju odrasli ljudi. Ukoliko smatramo da fetus ne može imati punopravna prava koja imaju odrasli ljudi, može se tvrditi da bi zabrana abortusa u tom slučaju značila neopravdano podređivanje individualnog izbora jer sam čin abortusa ne šteti interesima drugih ljudi. Mill smatra da načelo slobode mišljenja zahtijeva slobodu oblikovanja našeg životnog plana u skladu s karakterom i slobodu djelovanja bez zapreka od strane drugih sve dok im ono što činimo ne izaziva štetu, „čak i ako naše ponašanje smatraju budalastim, izopačenim ili pogrešnim“ (Mill, 2020: 32). Prema tome se postavlja pitanje, može li se zaista opravdati zakonska zabrana abortusa ako pretpostavimo da se abortus tiče isključivo žene koja želi abortirati i sam čin ne čini štetu i ne ugrožava sigurnost ostatka čovječanstva? „Čovječanstvo više dobiva dopuštajući svim pojedincima da žive kako žele negoli prisiljavajući svakog pojedinca da

živi u skladu sa željama drugih“ (Mill, 2020: 33). Odvojenost duhovne i svjetovne vlasti spriječila veće uplitanje zakona u pojedinosti privatnog života, ali su mehanizmi moralne represije snažno zavladaali u osobnim pitanjima, posebice oni religijski (Mill, 2020: 33).

Za Milla je individualnost jedan od elemenata blagostanja te je poželjno da se individualnost nametne u stvarima koje se ne tiču drugih. Nadalje, različite osobe zahtijevaju različite uvjete za svoj razvoj i ne mogu zdravo živjeti u istom moralnom sustavu jer neke stvari nekome pomažu kultivirati njezinu višu prirodu dok drugima predstavljaju zapreku (Mill, 2020: 79). Svaki pojedinac ima pravo na sreću i razvoj svog moralnog i umnog stanja, a zbog samih razlika među ljudima oni neće dostignuti sreću ako im različite moralne i fizičke sile ne dopuste različiti način življenja (Mill, 2020: 79). Ni pojedinac ni mnoštvo nemaju pravo govoriti drugom pojedincu odrasle dobi da ne smije sa svojim životom učiniti ono što sam izabere u svoju korist jer je svaka osoba najviše zainteresirana za vlastitu dobrobit, a interes koji druga osoba može imati je neznatan u odnosu na njen. Osim toga, istom pojedincu se mogu nuditi ili čak nametnuti razmatranja ili uvjeravanja koja mu pomažu u prosuđivanju, ali on je sam na kraju konačni sudac (Mill, 2020: 87).

Ono što Mill piše, a po mojem mišljenju je bitno naglasiti u ovom radu, jest da prema načelu pravednosti, pravo odlučivanja treba pripasti onima koji će snositi posljedice. Društvo obrazovanjem i autoritetom prihvaćenog mišljenja utječe na racionalnost ljudske osobe, te Mill tvrdi da je suvišna i moć prisiljavanja pojedinaca na poslušnost u osobnim stvarima (Mill, 2020: 93). Osim toga, kada većina manjini želi nametnuti ponašanje u obliku zakona, njihovo mišljenje se temelji na tome što oni misle što je dobro ili loše za manjinu jer u obzir uzimaju samo svoje sklonosti (Mill, 2020: 94). Pitanje je, može li se u slučaju pokušaja uvođenja zakonske zabrane abortusa tvrditi da većina neopravdano vlastitim sklonostima pridaje karakter moralnih zakona?

Brian Barry je konzistentan liberal koji inzistira na podjeli privatno-javno i zakonskoj jednakosti (Kurelić, 2005: 122). U knjizi *Kultura i Jednakost*, Brian Barry govori da postoje mnoge vjere koje religiji pripisuju veću ulogu nego što bi je one trebale imati u privatizaciji. Njihov zahtjev se odnosi na to da se povlašteni položaj u javnosti dodijeli određenom skupu doktrina ili religijskom

autoritetu. Međutim, ako glavne društvene institucije oblikujemo prema religiji, nazori drugih vjernika ili nevjernika neće imati jednaki tretman (Barry, 2001: 33).

Oni koji danas u Hrvatskoj zagovaraju zakonsku zabranu abortusa temelje svoje zahtjeve na kršćanskom vjerovanju da život započinje začećem, da fetus ima punopravna prava te da je abortus hotimično ubojstvo. Oni kao vjernici, svojom dužnošću smatraju postizanje institucionalne zaštite tog života od začeća do njegovog rođenja. Zakoni imaju različite utjecaje na različite ljude, a svrha je zakona zaštita interesa nekih ljudi na račun drugih. Zakon o zabrani abortusa nesumnjivo ima veći utjecaj na živote žena na koje bi se on primijenio, nego što pravo o slobodi izbora na abortus ima utjecaj na živote vjernika. Nadalje, teško je pronaći sredinu između zaključka da je abortus ubojstvo i zaključka da je abortus stvar o kojoj osoba sama ima pravo odlučiti. Može se činiti da je zaštita interesa fetusa i njegovog prava na život, kao cilj zakonske zabrane abortusa, dovoljno opravdanje za ukidanje slobode izbora, ali istodobno nije dovoljno snažno da bi nadjačalo one koji ne dijele isto vjersko uvjerenje i prednost daju liberalnom tumačenju da osoba ima pravo sama odlučiti o stvari koja se tiče samo nje i njome ne nanose štetu drugima.

Prema liberalnom shvaćanju, ljudi sami sebi nameću pravila kada biraju opcije koje su im zakonski na raspolaganju, ovisno o njihovim uvjerenjima o ispravnosti. Barry napominje kako je određujuće obilježje liberalizma vjerska i moralna tolerancija. Neki oblici ponašanja koji se smatraju neprirodnim i grešnim, poput stupanja odraslih u homoseksualne odnose, ne moraju se provoditi zakonom: „nije posao zakona regulirati ponašanje dokle god ono ne krši ograničenja koje liberalna država nameće radi zaštite pojedinaca.“ (Barry, 2001: 156). Barry piše da liberali mogu imati vlastite definirane pogledane na istinu nekih vjerskih doktrina ili na moralnu vrijednost djelovanja koja su zakonski dopustiva. Prema tome, liberali mogu prihvatiti uvjerenje da je abortus ubojstvo, ali svejedno se zalagati za pravo slobode izbora i zakonsku mogućnost abortusa, iako oni sami tu zakonsku mogućnost ne bi iskoristili. Osim toga, većina liberala s pravom drži kako bi država trebala štititi ljude od diskriminacije na temelju vjere ili seksualne orijentacije (Barry 2001: 156). Nadalje, Barry naglašava da se ponekad kaže kako je liberalizam nužno predan moralnom relativizmu. Tvrdi da onaj tko se poziva na kulturnu raznolikost i pluralizam vrijednosti ni pod kojim uvjetima ne pobija vrijednost temeljnih liberalnih prava (Barry, 2001: 158).

J.S.Mill u djelu *Podređenost žena* piše da su žene odgajane da prihvate podčinjavanje i prihvaćanje kontrole kao svoje idealne osobine te im se nameće moralno uvjerenje da su odustajanje od sebe i življenje za druge ženska dužnost (Mill, 2000: 26). Osim toga, ono što se naziva ženskom prirodom je „umjetna“ stvar, rezultat potiskivanja na nekim područjima i neprirodnog poticanja na drugima (Mill, 2000:32). Da je prirodan poziv žene biti supruga i majka, opći je stav muškaraca. Muška agresivnost bit će sputana na svim područjima, osim u području privatne sfere gdje mu zakon dopušta činiti ga što je volja bez straha od mogućih posljedica. Ima mnogo primjera okrutnih i sebičnih ljudi koji ispod izvanjske maske kulture i pristojnosti žive u skladu sa zakonom, dok prema onima koji su u njihovoj vlasti pretvaraju život u muku (Mill, 2000: 46).

Michael Walzer vidi obitelj kao malu ekonomiju i malu državu kojom upravlja otac i mjesto koje je dugo bilo prostor za dominaciju nad ženama. Žene su bile lišene gradske slobode, distributivnih procesa i društvenih dobara van područja obitelji i ljubavi. Obitelj prenosi strukture srodstva u širi svijet i nameće ono što se naziva „uloga spolova“ djelatnostima za koje je spol potpuno nevažna stvar. Osim toga postojala je i politička i ekonomska mržnja prema ženama kao izraz ograničenja „tamo gdje im nije mjesto“. Ženama se odricalo pravo glasa, zauzimanje službenog položaja, posjedovanje imovine, podnošenje tužbi na sudu, itd. Kada se pokušalo pravdati svaki od tih slučajeva uskraćivanja prava ženama, svi su bili vezani za ženino mjesto u porodici (Walzer, 2000: 318-319).

Mill smatra neprimjerenim kada netko uzima na sebe da odlučuje o tomu što žene jesu ili nisu, što mogu ili ne mogu biti po svojoj prirodi (2000: 67). U privatnoj sferi dolazi do podređivanja individualnih žena pojedinim muškarcima što dovodi to patnje i nemoralu. Moć koja se zloupotrebljava se ona ne može držati u granicama dokle god postoji (Mill, 2000: 89). Nadalje, Mill tvrdi da onaj tko želi točno procijeniti udio osobne neovisnosti kao čimbenika sreće, treba promisliti koliko cijeni vlastitu neovisnost. „Zajednice gdje se najviše razvio razum i u kojima je ideja društvene dužnosti najsnažnija, one su koje su najjače istakle pravo individue na slobodu djelovanja – slobodu svakoga da se u svojim postupcima ravna po vlastitom osjećaju za dužnost i po onim zakonima i društvenim ograničenjima koje prihvaća po vlastitoj savjesti.“ (Mill, 2000: 104). Da bi želja za moći prestala kvariti čovječanstvo, potrebno je da utvrđeni princip postane

poštovanje slobode u svakom osobnom životu, odnosno da se svatko individualno odrekne želje za moći nad drugima (Mill: 2000: 106).

3.2. Feminizam

Povijest feminističke misli je povijest poricanja hijerarhijskog ustrojstva odnosa između muškaraca i žene u njegovim specifičnim kontekstima i pokušaj da se izokrene ili uklone njegova djelovanja (Wallach Scott, 2003: 62). U današnjoj konvencionalnoj političkoj teoriji se pretpostavlja kako se javni interesi mogu lako razlikovati od privatnih te da se o javnome ili političkome može raspravljati odvojeno od privatnoga ili osobnoga. Susan Moller Okin pokazuje da se takvo stajalište može održati samo ako se zanemare feministički argumenti. U feminističkoj znanosti je koncept roda kao društvenog konstrukta otvorio mnoga nova pitanja o postojećim razlikama između javne i privatne sfere (Okin, 2015: 72). U liberalnoj teoriji se privatno upotrebljava za označavanje sfere društvenog života u kojima ometanje ili upletanje u slobodu iziskuje posebno opravdanje, a javnim se označuje sfera koja je općenitija. Feministice naglašavaju dvije glavne nedvosmislenosti koje proizlaze iz većine rasprava o podjeli na javno i privatno. Prva dvosmislenost proizlazi iz toga što se pojmovi javno/privatno upotrebljavaju za razlikovanje između države i društva, ali i za razlikovanje nekućanskog i kućanskog života. Upravo ova potonja dihotomija omogućuje teoretičarima „zanemarivanje političke prirode obitelji, relevantnosti pravednosti u osobnom životu i većinu nejednakosti rodova“ (Okin, 2015: 73). Druga dvosmislenost proizlazi iz dihotomije javno/kućansko, odnosno iz patrijarhalnih običaja prema kojima su žene odgovorne za zanimanja u privatnoj sferi reprodukcije i kućanstva, a koja je podređena javnoj sferi i ovisi o muškarcima (Okin, 2015: 73).

Nadalje, u konvencionalnoj političkoj teoriji se zanemaruje rod iako su mnoge feministice, bilo liberalke, radikalke ili socijalistkinje, dale niz uvjerljivih argumenata (Okin, 2015: 77). Na Četvrtoj svjetskoj konferenciji UN-a o ženama u Pekingu, 1995.godine, bili su prisutni i delegati skupina koji se protive legalizaciji abortusa i koji su isticali pogubne implikacije roda. Došlo je do nesuglasica između onih koji su ustrajali na strogo biološkoj definiciji i onih koji su govorili o ulogama žena i muškaraca oblikovanim posredstvom društva. Prema komentarima onih koji su podržali biološku definiciju, vidjelo se da je homoseksualnost zastrašujuća ponajviše kao rezultat preispitivanja majčinstva ili obitelji kao vječnih funkcija žena. Pozivanje na prirodu služi za

legitimiziranje povijesno specifičnih društvenih normi tako što ih čini nepromjenjivima (Wallach Scott, 2003: 9-10).

Konzervativni politički ideolozi bi donijeli niz zakona o organizaciji i ponašanju obitelji koji bi izmijenili sadašnje običaje. Vlast proglašava dominaciju, snagu, centralni autoritet i vladajuću moć kao muškog roda (neprijatelje, rušitelje, slabosti kao ženskog roda) i ostvaraju te kodove doslovce ih prenoseći u stvarne zakone, poput zakona o zabrani abortusa i time smještaju žene na njihovo mjesto (Wallach- Scott, 2003: 69). Wallach- Scott naglašava da najčešće država nema nikakve izravne ili materijalne koristi u nadzoru nad ženama, već je to segment u analizi izgradnje i učvršćenja moći. Spolna je različitost zamišljena kao povezana dominacijom nad ženama i kontroliranjem žena. Demokratski režimi 21.stoljeća izgrađuju svoje političke ideologije s rodno obilježenim konceptima i provode ih u programe. Hijerarhijske se strukture oslanjaju na uopćena razumijevanja takozvanih prirodnih odnosa između muških i ženskih osoba (Wallach-Scott, 2003: 70).

Feminističke analize i otkrića o rodu su od važnog značaja za političku teoriju te utječu na podjelu na javno i, kako Okin naziva, kućansko. Feministice su, usredotočujući se na rod, tvrdile kako su politička i ekonomska moć i praksa usko povezane sa strukturom i praksom kućanske sfere. Tako je nastao feministički slogan „osobno je političko“ (Okin, 2015: 78). Upravo je ta tvrdnja postala glavni dio onoga što je govorila većina feminističkih autorica, iako su prvenstveno radikalne feministice svratile pozornost da osobna sfera seksualnosti i obitelji nisu nepolitičke. Dakle, suvremeni feminizam se odupire pretpostavci političkih teorija da su sfera obitelji i osobnog života odvojene od ostatka društvenog života. Ipak, treba naglasiti da mnoge feministkinje različitih političkih uvjerenja ne osporavaju ni korisnost pojma privatnosti ni vrijednost privatnosti u ljudskom životu i one, poput Carole Pateman, odbacuju doslovno tumačenje tvrdnje „osobno je političko“ i poistovjećivanje te dvije sfere (Okin, 2015: 79). Slogan osobno je političko znači da „sve ono što se događa u osobnom životu, a osobito u odnosima među spolovima, nije imuno na dinamiku moći, koja se tipično shvaćala kao odredbena značajka političkoga“ (Okin, 2015: 79). Okin smatra kako se ni sfera osobnog ni sfera političkog života ne mogu shvatiti ni tumačiti odvojeno jedna od druge. Osim toga, feministice tvrde da je postojeće liberalno razlikovanje

javnog i kućanskog ideološko u smislu da prikazuje društvo iz tradicionalne muške perspektive i da se temelji na pretpostavkama o različitoj prirodi i prirodnim ulogama muškaraca i žena.

3.3. Privatno je političko

Dihotomija između privatnog i javnog je razlog feminističkog pokreta i glavna tema feminizma posljednjih dvjesto godina. Iako u feminističku diskursu postoje feministice koje drže da je ta dihotomija univerzalna značajka ljudske egzistencije, feministička je kritika usmjerena prvenstveno na odvajanje i suprotstavljanje javne i privatne sfere u liberalnoj teoriji i praksi. Odnos između liberalizma i feminizma je iznimno blizak jer se ni jedno ni drugo ne mogu zamisliti bez neke koncepcije pojedinaca kao slobodnih i jednakih bića. Međutim, njihov je odnos i veoma složen jer se feministice i liberali ne slažu oko toga gdje treba povući razdjelnicu između privatne i javne sfere i treba li tu granicu uopće povući. Liberalno suprotstavljanje privatnog i javnog je razlikovanje između dvije vrste društvenih aktivnosti (Pateman, 1998: 112). Ono što feministice tvrde jest da liberalizam strukturiraju patrijarhalni odnosi, te da dihotomija između privatnog i javnog prikriva podložnost žena muškarcima unutar naizgled univerzalnog, egalitarnog i individualističkog poretka. Žene i muškarci imaju različite položaje unutar privatnog i javnog svijeta zbog uvjerenja da je priroda žena takva da moraju biti podređene muškarcima i da je njihovo pravo mjesto u privatnoj, kućnoj sferi. Ključni je feministički argument da doktrina "odvojenog, ali ravnopravnog" te individualizam i egalitarizam liberalne teorije prikrivaju patrijarhalnu realnost društvene strukture nejednakosti između muškaraca i žena (Pateman, 1998: 113-114).

Zahtjev za pravom glasa žena je nijekao da su žene sposobne samo za privatni život i postizanjem tog prava žene se priznalo kao „pojedince“. Posljedica borbe za pravo glasa i ostalih reformi koje su dovele do položaja žena danas i gotovo formalne političke i zakonske jednakosti s muškarcima je otkrivanje proturječnosti između građanske jednakosti i društvene, obiteljske podređenosti. Može se reći da je odvajanje javne i privatne sfere postalo političkim problemom (Pateman, 1998: 123). Pateman ističe da Mill u Podređenosti žena pokazuje kako se liberalna načela ne mogu jednostavno univerzalizirati tako da obuhvate žene u javnoj sferi, a da se ne postavi bitno pitanje o patrijarhalnoj strukturi privatnog života; Mill je ukazao na to, a feministice su pokazale da jednakost žena u javnom nije moguća bez promjena u kućanskoj sferi (Pateman, 1998: 124).

Krilaticom *osobno je političko* feministice su istaknule kako osobne uvjete strukturiraju javni čimbenici kao što su; zakoni o silovanju, zakoni o pobačaju, status „supruge“, obrazovne politike, spolna podjela rada u kući i na poslu, itd. One nastoje pokazati da se osobni problemi mogu riješiti jedino političkim sredstvima i političkim djelovanjem (Pateman, 1998: 126). U današnje vrijeme, iako u autoritarnim javnim tijelima ima žene, one su često samo simbolički predstavljene, a u javnom životu dominiraju muškarci koji vladaju. Svijet privatne sfere i svijest javne sfere su zapravo povezani patrijarhalnom strukturom, odnosno sfera kućanskog života se nalazi u srži građanskog društva, a ne izvan njega. Tome svjedoči sve veća zabrinutost zbog slabljenja obitelji koja se smatra temeljen zaštite civiliziranog moralnog života (Pateman, 1998: 127). Feministice su istraživale kako se obiteljski i politički život regulira, i to istraživanje opovrgava uobičajenu liberalnu tvrdnju da „država dolazi do vrata obiteljskog doma“ (Pateman, 1998: 127). Upravo jedan od primjera takvog istraživanja je analiza prava na abortus u Sjedinjenim Državama, feministice Catharine A. MacKinnon, koje je posebno zanimljivo obzirom na nedavnu odluku Vrhovnog suda da ukine presudu u kojoj je garantirano pravo na abortus.

4.PRAVO NA PRIVATNOST

4.1.Koncept privatnog

Unutar kategorije pojedinca, mogu se razlikovati tri koncepta koji su svi identificirani kao privatni: ono što je intimno, ono što je povezano sa identitetom ili osobnošću pojedinca te ono što ne utječe na nikog drugom osim samog pojedinca. Iako su ovi koncepti pojedinca različiti, oni su međusobno povezani. Primjerice, neki aspekti relevantni za nečiji identitet nisu intimni, kao što su nečije vjerske ili političke obveze ili nečija karijera, drugi aspekti, kao što je seksualna orijentacija ili izbor partnera i životnog stila je intiman. Slično tome, neke odluke koje tiču isključivo pojedinca, ne moraju biti ni intimne niti povezane sa njegovim identitetom (Gavison, 1992: 7).

Ljudi privatno vide kao područje koje ima pravo da se u njega ne zadire i ima slobodu od odgovornosti jer ne utječe na druge, povezano je sa intimom i važno je za identitet i dobrobit osobe. Teško je povući granicu između pitanja za koja se može smatrati da su u javnom interesu, a za koja

je dobro da ostanu privatna. Normativni osjećaj javne brige može biti vezan za činjenicu da to pitanje ima izravni ili neizravni utjecaj na javno dobro ili da su to pitanja koja javnost regulira ili konstruira kroz svoje norme i kulturu. To znači da javnost može tražiti da sazna o tim pitanjima, da ih učini vidljivima ili da ih mijenja putem društvenih i političkih procesa (Gavison, 1992: 7).

Kada želimo da naše aktivnosti ostanu nedostupne drugima, nazivamo ih privatnima i time pozivamo druge da poštuju našu želju. Ipak, drugi mogu odlučiti ne poštovati tu želju i privatnu stvar učiniti dostupnom drugima. Slično tome, možemo željeti da naša privatna (intimna) aktivnost ostane privatna, slobodna od uplitanja. Naglašavamo to ističući privatnu prirodu aktivnosti. Ipak, ta se želja ne mora poštovati i može se smatrati legitimnim da zakon zabranjuje takvo ponašanje. Određene značajke nekih aktivnosti, kao što su njihova intimnost, značenje za identitet ili to što ne utječu na druge, mogu stvoriti pretpostavku prava na slobodu od uplitanja države. Mnoge feministice govore o načinima na koje podjela na javno i privatno utječe na dobrobit žena. One se zalažu za promjenu postojećih društvenih i političkih struktura kako bi se eliminirale razlike između privatnog i javnog. Kada nešto označujemo privatnim, to može podržati i tvrdnju o neuplitanju, ali i o uplitanju države. Primjer je argument vezan za zlostavljanje u obiteljima, da je najbolje pustiti obitelji da same unutar sebe riješe svoje razlike, i argument da bi se obitelji trebale kontrolirati kako bi se spriječilo zlostavljanje ranjivih. Ipak, to što privatnost može imati argumente u oba smjera, ne znači da nije korisna (Gavison, 1992: 12).

Kritika Millovog teksta *O slobodi* počiva na argumentu da nijedan postupak ne utječe isključivo na pojedinca koji ga izvodi. Temelj Millove argumentacije za slobodu bila je razlika između postupaka koji utječu samo na onog koji ga izvodi i postupaka koji utječu na druge. Kritičari su napali Millove argumente za slobodu tvrdeći da individue ne postoje samo za sebe, neovisne o ostalima te se nijedna njihova aktivnost ne odnosi isključivo na njih samih. Feministice dijele mišljenje da samo činjenica da neki postupak stvara kontroverzu pokazuje da ima učinak i na druge. Pravo je pitanje možemo li i na koji način razumljivo razlikovati postupke prema kvaliteti, veličini, vjerojatnosti i nepovratnosti učinaka koje može imati na druge. Osim toga, postoji argument da nijedan postupak nije učinjen isključivo preferencijama i željama pojedinca samog. Na sve odluke pojedinca utječu njegove prilike, socijalizacija, očekivanja, resursi i percepcija. Feministička verzija ovog argumenta se odnosi na to da kad žene biraju za koga će se udati, kad

biraju ostati doma i odgajati djecu, ne biraju slobodno već su njihovi izbori određeni društvenim normama i zabranama. Važan je uvid u to da mnoge odluke koje ne podliježu državnoj regulativi ili fizičkoj prisili, nisu posljedica individualne autonomije i izbora, već mnogo toga što oblikuje ljudsko ponašanje i proizlazi iz različitih izvora (Gavison, 1992: 18).

Slogan osobno je političko se pojavljuje kao radikalno poricanje razlike između javnog i privatnog. Vezuje se uz tvrdnju da nijedan postupak ne utječe samo na osobu koja ga čini i da nijedan postupak nije slobodan jer na njega utječu društvene norme i kulture. Kao što je rečeno, mnoge odluke kao što su udaja ili izbor karijere, pod utjecajem su političkih ograničenja i dostupnosti legitimnih opcija. Feministice smatraju da liberali koriste doktrinu privatnog kako bi zaštitili status quo. Oni pretpostavljaju da ono što se događa u privatnom je jednako, slobodno, autonomno i intimno i mora biti zaštićeno od uplitanja javnosti. Feministice tvrde da liberali ne shvaćaju da nejednakost u privatnom često može ispraviti država (Gavison, 1992:31).

4.2. Roe vs. Wade

Catharine A. MacKinnon smatra da pravo na abortus mora biti dostupno i mora biti ženino pravo, ali ne zato što fetus nije oblik života. Problem je taj da ako fetus ima ikakav položaj u debati oko prava na abortus, taj položaj ima veću težinu od ženinog. Feministice su se bavile abortusom iz perspektive koja je oblikovana i ograničena uvjetima spolne nejednakosti koja čini pristup abortusu problematičnim (MacKinnon, 1991: 186). Na Vrhovnom sudu 1973.godine, u *Roe v. Wade* slučaju, pravo na privatnost je uključivalo pravo žene da odluči hoće li nastaviti sa trudnoćom. U slučaju *Harris v. McRae*, to pravo na privatnost nije uključivalo da federalni Medicaid program koji osigurava financijska sredstva državama koje odluče nadoknaditi određene medicinske troškove siromašnima, pokriva troškove medicinski neophodnih abortusa. Pravo na privatnost je garantiralo slobodno odlučivanje žena o prekidu trudnoće, u prvom predmetu. Tvrdeći da je privatnost odlučivanja konstitucionalno netaknuta i time država ne smije postavljati prepreke na ženinom putu da prakticira svoj slobodan izbor, ipak ona ne mora uklanjati prepreke koje vlast sama nije stvorila ili nametnula (Mackinnon, 1991: 187).

Ideja privatnosti, kao ograničenje vlasti, utjelovljuje napetost između javnog izlaganja ili vladinog nametanja na jednoj strani i autonomije u smislu zaštite osobnog djelovanja na drugoj

strani. Liberalna država rješava tu napetost određujući granicu u opsegu prodiranja države u domenu koja se smatra slobodnom po definiciji, u privatnu sferu. Ovim potezom država osigurava autonomiju kontroliranja privatnosti osobnog identiteta. Država to čini tako što se ograničava nemiješanjem u područje tijela i doma, pogotovo spavaće sobe. Ne ulazeći u područje braka i obitelji, posebno (hetero)seksualnosti, od kontracepcije i pornografije do odluka o abortusu, zakon privatnosti garantira pojedincu tjelesni integritet, osobnu praksu moralne inteligencije i slobode intimnosti (MacKinnon, 1991: 187).

Pravo na abortus se veže uz društvenu i političku nejednakost spolova. MacKinnon smatra da je doktrina privatne sfere idealna za ovaj proces. Liberalni ideal privatne sfere znači da će individualni pojedinci postupati slobodno i jednako, dokle god javnost ne intervenira. Privatno, po definiciji, ne pripada i nije uvjetovano ničim sustavnim izvana, već je osobno, intimno, autonomno, individualno, rodno neutralno. Javno se žaliti na nejednakost unutar privatnog proturječi liberalnoj definiciji privatne sfere. Njena nepovredivost od strane države, uokvirena kao individualno pravo, pretpostavlja da privatno nije ogranak države. Pristanak se u privatnoj sferi pretpostavlja i teško da se u privatnom išta percipira kao prisila (MacKinnon, 1991: 190). Privatno se vidi kao ona šteta koju muškarci žele da im se dopusti prema onome kome nije dopušteno uzvratiti udarac. U rodnom smislu, to znači da je muška sila nevidljiva, a privatnoj je sferi mjesto u domu gdje žene doživljavaju najviše prisile. To je razlog zašto feministice nastoje obesnažiti privatno i zašto vide privatno kao političko. Feminizam suočava društvo sa činjenicom da žene nemaju privatnost. „Privatno je javno za one kojima je osobno političko“ (MacKinnon, 1991: 191).

Prema tome se čini da je presuda o nefinanciranju abortusa u skladu sa širim značenjem odobravanja prava na abortus. Ako nejednakost prožima društvo, jednakost će zahtijevati smislenu intervenciju. Ne smatra se da pravo na privatnost ne zahtijeva društvene promjene, ne zahtijeva ni socijalne preduvjete, već samo da javna vlast ne intervenira. Poanta u slučaju abortusa nije u tome da je siromaštvo (specifična zapreka učinkovitom izboru u predmetu *Harris v. McRae*) u nadležnosti vlasti da ga riješi, niti u tome da je država izuzeta u pitanjima raspodjele bogatstva. Poanta je u tome što *Roe v. Wade* pretpostavlja da neuplitanje vlade u privatnu sferu promiče slobodu izbora žene (MacKinnon, 1991: 192). Ženama je dano pravo na abortus kao privatna privilegija, ne kao javno pravo. Osim toga, ženama se daje pravo kontrole reprodukcije, ali to

pravo kontrolira ili individualni muškarac, doktori ili vlada. U *Roe v. Wade* je vlada postavila uvjete pod kojima žene dobivaju pravo na abortus. Većina kontrole koju su žene izborile legalizacijom je otišla direktno u ruke muškaraca. Kada bi država intervenirala, ona bi priznala da je privatna sfera sfera sprječavanja proaktivnog izbora, sfera nejednakosti, te da joj je potreban popravak. Državna intervencija bi omogućila izbor koji žene nisu imale u privatnom te bi bila u suprotnosti sa strukturom privatnog koju je potvrdio predmet *McRae*, u kojoj muško ima nadmoć. Žene su dobile privatno konstruirano kao pravo slobode izbora bez vladine intervencije, to jest, liberalnu konstrukciju izbora s muške točke gledišta (Mackinnon, 1991: 192).

Postojeća distribucija moći i resursa unutar privatne sfere je upravo ono što zakon o privatnosti nastoji zaštititi. Feminizam smatra da su tijelo, heteroseksualni odnosi, intimni osjećaji, reprodukcija i spolni odnosi mjesta gdje su žene podređene, a upravo su ta mjesta u središtu privatne doktrine. Zakon o privatnosti pretpostavlja da su žene tamo jednake muškarcima. Pravo na privatnost utjelovljuje postojeću definiciju ženskosti u privatnoj sferi. Ta instanca liberalizma, definirana sa muške točke gledišta osnažuje podjelu na javno i privatno koja je veoma partikularna i nije rodno neutralna. To je ideološka podjela koja pokriva mušku nadmoć, laže o ženskom zajedničkom iskustvu. Pravo na privatnost depolitizira žensku podređenost u privatnoj sferi (Mackinnon, 1991: 193).

MacKinnon tvrdi da se pitanje abortusa mora promatrati u smislu jednakosti, a ne privatnosti ili slobode. Činjenica je da žene snose teret reprodukcije predstavlja ključan uzrok nejednakosti žena. Budući da je pravo na abortus nužno za ublažavanje te nejednakosti, ono postaje pitanje suštinske jednakosti, a ne prava na slobodu ili privatnost. Gavison smatra da je MacKinnon u krivu kada tvrdi da jezik privatnosti nije važan u slučaju *Roe vs. Wade* (Gavison, 1992: 31). Gavison tvrdi je obrazloženje privatnosti bilo zapravo obrazloženje ograničene slobode koje je Sud bio spreman koristiti. U trenutku donošenja odluke, Sud nije bio spreman prihvatiti radikalne i kontroverzne analize koje abortus vide kao pitanje jednakosti ili kao rezultat prava žene da kontrolira svoje vlastito tijelo. Nadalje, Gavison tvrdi da je slučaj *Roe* oslobodio žene visokih cijena abortusa koje su naplaćivali liječnici riskirajući svoje dozvole, kao i zdravstvenih rizika s kojima su se suočavale žene podvrgavajući se abortusima u lošim uvjetima. Također, ta sudska odluka je uvelike učinila

ženski izbor neovisnim od pristanka muža, oca ili partnera. Te su pogodnosti proizašle iz javne odluke da se dekriminalizira abortus (Gavison, 1992: 32).

U SAD-u je 2022. godine Vrhovni sud poništio presudu Roe vs. Wade (50 godina nakon njena donošenja) i time ukinuo federalno ustavno pravo na pobačaj. Roe vs. Wade je odredio pravo na pobačaj jer je uvjerio da „koncept osobne slobode“ uključuje pravo na privatnost koje je dovoljno široko da obuhvati pravo žene da odluči hoće li ili neće prekinuti trudnoću. U presudi Dobbs vs. Jackson Women's Health Organization se navodi da se „reguliranje abortusa vraća narodu i njihovim predstavnicima“ (supremecourt.gov, 2022: 2). Sud smatra da pravo na abortus nije duboko ukorijenjeno u nacionalnoj povijesti i tradiciji te postavlja pitanje je li to pravo bitno za „shemu uređene slobode“ te nacije. Vođen tradicijom i poviješću koje prikazuju bitne komponente nacionalnog koncepta uređene slobode, Sud smatra da Ustav ne štiti pravo na abortus. U predmetu Dobbs vs. Jackson Women's Health Organization, napominje se kako je abortus dugo bio zločin u skoro svakoj državi SAD-a. Bio je kazneno djelo barem u nekoj fazi trudnoće te ističe da je nezakonitost abortusa bila dio konsenzusa sve do dana kad je Roe ili ignorirao ili pogrešno opisao povijest, a Casey odbio preispitati Roeovu pogrešnu povijesnu analizu (supremecourt.gov, 2022). Vrhovni sud u ovom slučaju smatra da povijesno shvaćanje nacije o uređenoj slobodi ne sprječava političke predstavnike da odlučuju o tome kako će abortus biti reguliran.

Prema ovoj odluci, pokušaji opravdanja abortusa proširivanjem prava na autonomiju i definiranje vlastitog koncepta postojanja mogu se iskoristiti i za opravdanje korištenje droga, prostitucije i sličnog. Pravo na privatno koju Roe spominje spojilo je dva različita pojma privatnosti: pravo na zaštitu od otkrivanja informacija i pravo na provođenje važnih osobnih odluka bez uplitanja vlade. Vrhovni sud navodi da su samo slučajevi koji uključuju drugo značenje izraza privatnosti bitni za pitanje abortusa (supremecourt.gov, 2022: 49).

U odluci Roe vs. Wade Sud nije tvrdio da je ovo prošireno pravo apsolutno i Vrhovni sud u novoj presudi smatra da takva tvrdnja ne bi bila uvjerljiva. Dok su pojedinci slobodni misliti i govoriti što žele o postojanju, misteriju ljudskog života itd., nisu uvijek slobodni djelovati u skladu sa svojim mislima. Dozvola da se djeluje na temelju vlastitih uvjerenja može odgovarati jednom od mnogih shvaćanja slobode, ali to nije "uređena 'sloboda'" (supremecourt.gov, 2022: 31). Uređena

sloboda postavlja ograničenja i definira granice između suprotstavljenih interesa, a Roe i Casey su narušili ravnotežu između interesa žene koja želi abortus i interesa onog što su nazvali potencijalni život, a države bi trebale same vrednovati te interese. (supremecourt.gov, 2022: 32).

4.3. Protiv privatnosti

Feministice uobičajeno imaju nekoliko argumenata protiv prava na privatnost. Prvi je da je koncept privatnosti nedovoljno određen, drugi je da koncept privatnosti štiti muško loše ponašanje i treći je da je privatnost jednostavno irelevantna za niz važnih sloboda koje trebaju eksplicitnu zaštitu. Feministi smatraju da je koncept privatnosti toliko nejasan da su odluke koje se tiču privatnosti često proizvoljne, odnosno da odražavaju trenutnu moć (Gavison, 1992: 6). Središnji argument Catharine Mackinnon je kritika privatnosti; pozivanje na privatnost je služilo da izolira loše ponašanje od državnog nadzora, s direktnim utjecajem na druge ljude. Prema tome je pravo na privatnost doma služilo kao obrana razlikovanja silovanja u braku od zakona o seksualnim prekršajima. MacKinnon smatra da se pod izlikom privatnosti štiti privatnost muškaraca, a ne žena. Feministice poput nje i Pateman proučavaju razliku između privatnog i javnog i vide strategiju koju muškarci koriste da bi dobili neograničenu moć i prvenstveno koje koriste protiv žena. Grčka razlika polisa i oikosa, fundamentalnog izvora za našu ideju modernog privatnog i javnog, funkcionirala je na ovakav način. Povijest govori da čak kad se čini da pravo na privatnost štiti interese žena, moramo biti skeptični čiji su interesi zapravo zaštićeni. Kod prava na abortus feministi su smatrali da nije mudro tražiti zaštitu prava žena na slobodu na temelju privatnosti (Gavison, 1992: 8). Ono što je ugroženo po pitanju abortusa je autonomija ili sloboda odlučivanja. Glavno pitanje je hoće li neki izbor koji ženi može odrediti život biti njoj dopušten ili ne.

Martha Nussbaum kaže da postoji problem ako označimo te odluke privatnima, jer aludiramo na staru ideju zaštićene sfere. Slučaj Roe vs. Wade bio je izuzetno značajan za živote žena. Isti slučaj pokazao je da pravo na privatnost znači zaštitu prava žene da se odluči na abortus. Ipak, Martha Nussbaum navodi da su mnoge feministice osporile pravo na privatnost povezujući ga sa dominacijom muškaraca. Ona smatra da takvo mišljenje ima korijenje u povijesti i ulozi prava na privatnost u Indijskoj konstitucionalnoj tradiciji. Proučavajući privatnost i jednakost spolova u indijskoj tradiciji, pokazat će se da je privatnost koncept koji daje loše vodstvo zakonima, posebno u području jednakosti žena (Nussbaum, 2000: 13). Nussbaum tvrdi da ne možemo postići veliki

napredak za žene bez potpunog odbacivanja ideje o zaštićenoj privatnoj sferi u koju se zakon ne miješa. Ona vjeruje da treba početi usvajanjem Millovog razlikovanja postupaka koji se odnose na sebe i postupaka koji se odnose na druge, odnosno postupaka koji utječu na interese trećih strana bez pristanka i postupaka koji to ne čine. Ukoliko je šteta učinjena drugome, ta je šteta stvar zakona, bez obzira gdje je počinjena (Nussbaum, 2000: 13). U predmetu *Planned Parenthood vs. Casey* je priznato da uskraćivanje prava na abortus ozbiljno krši jednakost zato što su žene, a ne muškarci, prisiljene na podržavanje fetalnog života. Zakon kojim se zabranjuje abortus i dalje je neprikladan na temelju slobode, čak i ako pitanje ravnopravnosti spolova više ne postoji. Što se tiče djela koja ne štete drugima, opet se čini nejasnim kako koncept privatnosti koristi njihovu zaštitu. Postavlja se pitanje, ako je kod abortusa riječ o osobnoj slobodi i autonomiji odlučivanja, zašto se kroz cijeli slučaj provlači pitanje privatnosti (Nussbaum, 2000: 13).

Jedna vrsta podjele privatno-javno odnosi se na mjesta na kojima se sam čin događa. Tako Nussbaum navodi primjer u kojem je homoseksualni čin dozvoljen u privatnosti doma, dok na javnom mjestu kao što je javna kupelj ne uživa istu zaštitu. Nussbaum tvrdi da abortus nije privatni čin jer se uobičajeno obavlja u bolnicama u kojima su prisutne i treće strane. Prema njenom mišljenju, privatnost se koristi da bi se popunile zakonske praznine, a prava se mogu dobiti na temelju slobode. Ona navodi da se kod pitanja koji uključuju podređenost, kao što je pitanje spolne nejednakosti, treba osloniti na jednaku zaštitu jer se ona može pokazati dovoljnom za zaštitu interese koje treba zaštititi. Osim toga, treba prihvatiti opću Millovu pretpostavku glede zabrane radnji koje ne čine štetu drugima, bilo u javnosti ili privatnosti. Ukoliko država želi zabraniti takve postupke, mora imati jake argumente. Potrebno je i naglašavanje značaja ljudske slobode kako bi se spriječilo državu od uplitanja. Pravo na slobodan izbor, kao što je naprimjer pravo na kontracepciju ili pravo na abortus, proizlazi iz slobode, a ne privatnosti. Privatnost je za nju nepouzdan koncept te se kroz takav ne mogu razmatrati ljudske slobode jer su od prevelikog značaja (Nussbaum, 2000: 18).

Da bismo opravdali neuplitanje države, moramo pokazati da su razlozi za neuplitanje jači od razloga za uplitanje. Iako je neuplitanje ponekad potrebno da se zaštitu sloboda, postoje slučajevi kad je potrebno pozitivno uplitanje države. Postavlja se pitanje prikriva li jezik privatnosti činjenicu da je slučaj abortusa samo mali dio dubljih stavova prema ženama i njihovoj

seksualnosti? Za žene intimnost i područje obiteljskog života nije područje slobode ni utočište, već područje u kojem se one nekažnjeno iskorištavaju i zlostavljaju. Žene bi prema tome trebale prepoznati da je pozivanje na vrijednost privatnosti sredstvo za njihovo trajno ugnjetavanje. Gavison tvrdi da inzistiranje na privatnom zapravo stvara lažni dojam da je privatnost dobra za žene, dok ih u stvarnosti izolira i depolitizira. Znači li to da žene nemaju interes za područje intimnosti i privatnosti u kojem ne žele uplitanje države? Kako navodi Gavison „Moramo razlikovati dobre argumente, izvedene iz vrijednosti povezanosti sa privatnosti, i loše argumente, u kojima se pozivanje na iste vrijednosti koristi za prikrivanje iskorištavanja i zlostavljanja. Ovo razlikovanje nije stvar jezika nego je pitanje obilježja konkretne situacije“ (Gavison, 1992: 37).

5. ZAKLJUČAK

Abortus je tema oko koje se vječno vode žustre polemike. Zakon o zabrani abortusa nesumnjivo ima veći utjecaj na živote žena na koje bi se primijenio nego što pravo o slobodi izbora na abortus ima utjecaj na živote vjernika. Teško je pronaći sredinu između zaključka da je abortus ubojstvo i zaključka da o abortusu žena ima pravo sama odlučiti. Pokazuje se da će u slučaju abortusa, normativni stavovi na dvjema suprotstavljenim stranama voditi žrtvovanju nečijih vrijednosti, budući da konsenzus u ovom slučaju nije moguć. Liberali mogu prihvatiti uvjerenje da je abortus ubojstvo, ali se svejedno zalagati za pravo slobode izbora i zakonsku mogućnost abortusa, iako možda sami ne bi tu mogućnost iskoristili. Može se činiti da je zaštita interesa fetusa i njegovog prava na život, kao cilj zakonske zabrane abortusa, dovoljno opravdanje za ukidanje slobode izbora, ali istodobno nije dovoljno snažno da bi nadjačao one koji ne dijele isto vjersko uvjerenje i prednost daju liberalnom tumačenju da osoba ima pravo sama odlučiti o stvari koja se tiče samo nje. Kod temeljnih etičkih pitanja, liberalni ideal da svaka osoba zna što je za nju dobro i kakav život želi živjeti, za katolike nema vrijednost jer oni ne prihvaćaju pluralizam vrijednosti, priznaju isključivo moralni nauk Crkve. Prema načelu pravednosti, pravo odlučivanja treba pripasti onima koji će snositi posljedice. Slučaj abortusa je pokazao da pokušaj ograđivanja od moralnih pitanja donosi poteškoće te pokazuje da je pravda ili nepravda zakona povezana sa moralom ili nemoralom te prakse. Moje je mišljenje da, iako abortus nije moralno indiferentan postupak te je potrebno odrediti okolnosti abortusa, moralni se sukob mora razriješiti u korist ženskih prava. U određenom

dijelu trudnoće, fetus nema svojstva koje stoje u osnovi prava koje pripisujemo osobi te je nedopustivo da u borbi prava fetusa i prava žena, položaj fetusa ima veću težinu od ženinog.

Kao rezultat feminističkog pokreta, počelo se raspravljati o ženskoj privatnosti, pravu žena na izbor, njihovom zdravlju, autonomiji ili seksualnosti. U liberalnoj teoriji privatno se označava kao prostor koji štiti individualnu autonomiju i osobni identitet. Privatno je područje koje ima pravo da se u njega ne zadire i ima slobodu od odgovornosti jer ne utječe na druge, povezano je sa intimom i važno je identitet i dobrobit osobe. Krilaticom „*privatno je političko*“ feministkinje su ukazivale na to da osobni život žena strukturiraju javni čimbenici, među kojima je i zakon o abortusu. Odnosno, sve ono što se događa u privatnom životu je pod utjecajem sfere političkog života. Kada nešto označujemo privatnim, to ne mora podržavati argument o neuplitanju, već o pozitivnom uplitanju. Ukoliko je abortus stvar privatne sfere i ženine privatnosti, pozitivno uplitanje bi bilo omogućavanje ženama pravo izbora i zakonsko omogućavanje sigurnog abortusa. Problematično je to što žene i u slučaju dopustivosti abortusa ili nemaju pristup svojim pravima ili im je taj pristup otežan. Kada se ženi zakonski onemogućuje pravo izbora što činiti sa svojim tijelom, oduzima joj se sloboda da postupa po vlastitom osjećaju i po vlastitoj savjesti, prisiljavajući je na odabir i na način života koji ona možda ne želi.

Feministička politička teorija argumentira da je u privatnoj sferi obitelj bila prostor za dominaciju nad ženama. Uskraćivanje prava na abortus možemo smatrati ponovnim pokušajem vezanja žene za „njeno mjesto“ u obitelji. Odnos liberalizma i feminizma u slučaju abortusa je blizak jer pojedince vide kao slobodna bića s individualnim pravima na izbor. Feministice tvrde da liberalizam strukturiraju patrijarhalni odnosi, te da podjela na javno i privatno prikriva podložnost žena. Slažem se sa argumentom MacKinnon da su žene i u slučaju legalizacije abortusa dobile liberalnu konstrukciju izbora s muške točke gledišta. Zakonska dopustivost ili zabrana abortusa je javni čimbenik koji će ženama strukturirati privatne živote, na način da se utjecaj vlasti na privatne živote žena učini nevidljivim ili namjerno zanemaruje. Na taj način, može se tvrditi da je privatno političko u slučaju abortusa. Neosporno je to da se, u slučaju zakonske dopustivosti abortusa, žene susreću sa raznim preprekama u izvršavanju svoje odluke. U Hrvatskoj u kojoj je abortus legaliziran, u bolnicama ne postoji dovoljno liječnika koji bi takvu praksu obavljali. Većina liječnika se poziva na priziv savjesti koji nije zakonski reguliran u slučaju abortusa te na taj način

žene ostaju bez mogućnosti pristupa legalnom i sigurnom abortusu na koji imaju zakonsko pravo. Nedavno je u hrvatskoj javnosti razotkriven slučaj žene kojoj su hrvatske bolnice i doktori odbijali izvršiti abortus na koji je ona imala zakonsko pravo. Slučaj je izašao iz privatnosti kada ga je sama trudnica javno iznijela i javno zahtijevala provedbu zakona. To je jedan slučaj koji je dospio u javnost, tek je pitanje koliko je takvih neotkrivenih u privatnosti doma i koliko žena je tlačeno uskraćivanjem zakonskih prava. Pri tome se slažem sa feminističkim argumentom da su ženama dana prava, ali je pitanje je li im omogućen pristup tim pravima. Tu država postaje slijepom za ženska pitanja koja čine žensko iskustvo i ostaju djelom privatne sfere.

Mill je u Podređenosti žena upozorio na patrijarhalnu strukturu privatnog života, a feministice su pokazale da jednakost žena u javnom nije moguća bez promjena u kućanskoj sferi. Već je rečeno da je zakon o abortusu jedan od javnih čimbenika koji će strukturirati ženinu privatnost. Čak i da odbacimo doslovno tumačenje tvrdnje da je privatno političko, slučaj abortusa pokazuje da se pravo izbora na abortus ne može braniti na temelju privatnosti. Odnosno, pokazuje se točnim argument da je u području jednakosti žena, pravo na privatnost loš koncept utemeljenja prava žena na abortus jer ono samo prekriva mušku nadmoć. Privatna sfera je korisna jer štiti identitet pojedinca, ali ženska prava trebaju eksplicitnu zaštitu i privatnost je za njih irelevantna. Odluke donesene na temelju privatnosti su proizvoljne i odražavaju trenutnu moć koja je muška. Iako je Roe vs. Wade bio značajan na živote žena tada, feministice su pokazale da je potrebno i pozitivno uplitanje države u privatnu sferu kako bi se ženama u stvarnosti omogućio pristup pravima. O zakonu o abortusu se čini nemogućim odlučiti isključivo na temelju moralnih preferencija većine. Žene moraju pravo na abortus dobiti temeljem načela individualne slobode i prava na slobodan izbor. Mill kaže da je samozaštita jedini cilj koji opravdava kolektivno uplitanje čovječanstva u slobodu djelovanja pojedinca i njegovu individualnu neovisnost, pa je prema tome svakoj ženi potrebno omogućiti da se u svojim postupcima ravna prema vlastitoj savjesti jer se oni tiču isključivo nje same, njenog uma i tijela.

Zaključno smatram da bi potpuno ukidanje podjele na javno i privatno ugrozilo one aspekte identiteta žene koje ona smatra intimnim. Privatna sfera štiti naše aktivnosti za koje želimo da ostanu privatne i slobodne od uplitanja, kao što su izbor partnera, seksualna orijentacija ili životni stil. Smatram da bi se izjednačavanjem privatnog sa političkim svaki aspekt naše intime mogao

podvrgnuti političkoj kontroli čime bi nestala ona sloboda za koju Mill navodi da je bitna za samorazvoj i ostvarivanje potencijala osobe. Smatram da je postojanje privatne sfere najbolji pokušaj zaštite prava na slobodan izbor i slobodno djelovanje. Zapravo, možemo reći da je i sama podjela korisna jer ženama omogućuje donošenje odluka vezanih za svoju seksualnost i reprodukciju bez utjecaja države. Međutim, ovim radom nastojim ukazati kako kod nekih pitanja, kao što je i pitanje abortusa, ne postoji mehanizam u privatnoj sferi koji bi pokazao otpor na patrijarhat koji može donijeti demokracija. Zbog toga, suvremena politička teorija kritizira samu podjelu na javno i privatno, iako je za većinu problema koje donosi podređenost žena sama podjela dobro rješenje. Feminističke argumente Catharine MacKinnon i drugih feministica po pitanju abortusa, shvaćam na način da je abortus žensko pitanje koje u liberalizmu vidimo kao privatnu odluku žene, ali se pokazuje da to pravo ne možemo braniti iz pozicije privatnosti jer u konačnici ne možemo spriječiti nametanje demokracije. Što je jednoj strani privatno, drugima je političko. Kada se u slučaju abortusa nametne demokracija i kad vlast ženama nametne zabranu abortusa, možemo s razumijevanjem govoriti o nametanju patrijarhata prema čijim su običajima žene opetovano odgovorne za zanimanja u privatnoj sferi reprodukcije i majčinstva, a koja je podređena javnoj sferi.

6. LITERATURA

- Berry, Brian (2001) *Culture and Equality*. Oxford: Polity Press.
- Gavison, Ruth (1992) Feminism and the Public/Private Distinction. *Stanford Law Review*, 45(1): 1–45.
- Ivan Pavao II. (1995) *Evandjelje Života*. Zagreb: Kršćanska Sadašnjost.
- Kulenović, Enes (2003) Ratzinger protiv Rawlsa: propast preklapajućega konsenzusa. *Politička misao*, 40 (1): 55-61.
- Kurelić, Zoran (2005) On the Unholy Public-Private Split. *Politička misao* 42 (5): 119-125.
- MacKinnon, Catharine A. (1991) *Toward a Feminist Theory of the State*. Cambridge: Harvard University Press.
- Mill, John Stuart (2000) *Podređenost žena*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk : Hrvatsko sociološko društvo.
- Mill, John Stuart (2020) *O slobodi (u prijevodu Tončija Orlandinija)*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Nussbaum, Martha C. (2000) Is Privacy Bad for Women?. *Boston Review*, <http://bostonreview.net/world/martha-c-nussbaum-privacy-bad-women/> (pristupljeno 04. kolovoza, 2022.)
- Okin, Susan Moller U; Šinko, Marjeta (ur) *Žene i politika*. Zagreb: Centar za ženske studije
- Pateman, Carole (1998) *Ženski nered: demokracija, feminizam i politička teorija*. Zagreb: Ženska infoteka.
- Prijić, Snježana (1995) Pobačaj: da ili ne. U: Prijić, Snježana (ur) *Pobačaj: da ili ne*. Rijeka: Hrvatski kulturni dom.
- Prijić-Samaržija, Snježana (2000) Moralno i zakonsko utemeljenje prava na pobačaj. *Vladavina prava* 4(5): 63-83.
- Ratzinger, Joseph i Bertone, Tarcisio (2003): Doctrinal Note on some questions regarding the participation of Catholics in political life
- Ravlić, Slaven (2000). John Stuart Mill, Harriet Taylor i prava žena. *Politička misao* 37(3): 70-85.

- Sandel, Michael J. (1995) Liberalizam i granice pravde. *Treći program hrvatskog radija* 47(1): 66-72.
- Sandel, Michael. J. (1989). Moral Argument and Liberal Toleration: Abortion and Homosexuality. *California Law Review* 77(3): 521–538.
- Singer, Peter (1995) Pitanje života – pobačaj. U: Prijić, Snježana (ur) *Pobačaj: da ili ne*. Rijeka: Hrvatski kulturni dom.
- Walzer, Michael (2000) *Područja pravde: odbrana pluralizma i jednakosti*. Beograd: “Filip Višnjić”.
- Wallach Scott, Joan (2003) *Rod i politika povijesti*. Zagreb: Ženska infoteka.
- Zubak, Marija (2014) Abortus u 19. stoljeću. *Povijest u nastavi*, 24 (2): 145-155.
- Zampas, Christina i Gher, Jaime M. (2008) Abortion as a Human Right – International and Regional Standards. *Human Rights Law Review* 8(2): 249-294

Sažetak

Slučaj abortusa je tema o kojoj je moguće promišljati iz više različitih perspektiva kao što su socijalna, liberalna, feministička, etička i moralna. U Sjedinjenim Državama je nedavno donesena povijesna presuda u kojoj je ukinuto federalno ustavno pravo na abortus. U Hrvatskoj postoji potreba za modernizacijom postojećeg zakona te se ističe jaka struja aktivista koji smatraju da je abortus potrebno kriminalizirati. Abortus je dio šireg moralnog sukoba te je nemoguće je raspravljati o legalizaciji ili kriminalizaciji samog čina bez rasprave o moralu. Glavni cilj ovog rada je prikaz podjele na privatno i javno u liberalizmu i feminizmu u slučaju abortusa. Ideja privatnosti je ideja ograničenja vlasti, odnosno postojanja privatne sfere koja se smatra slobodnom od uplitanja države. Feminizam smatra da su tijelo, reprodukcija i spolni odnosi u središtu privatne doktrine gdje su žene podređene. Krilaticom privatno je političko, feministice su istaknule kako osobne uvjete strukturiraju javni čimbenici kao što je i zakon o abortusu.

Ključne riječi: abortus, moralni sukob, feminizam, liberalizam, privatno, političko

Summary

The case of abortion is a topic that can be considered from several different perspectives such as social, liberal, feminist, ethical and moral. In the United States, a historic ruling was recently handed down in which the federal constitutional right to abortion was abolished. In Croatia, there is a need to modernize the existing law, and there is a strong current of activists who believe that abortion should be criminalized. Abortion is part of a broader moral conflict, and it is impossible to discuss the legalization or criminalization of the act itself without discussing morality. The main goal of this paper is to show the division between private and public in liberalism and feminism in the case of abortion. The idea of privacy is the idea of the limitation of power, that is, the existence of a private sphere that is considered free from state interference. Feminism considers the body, reproduction and sexual relations to be at the center of a private doctrine where women are subordinate. Feminists claim that the private is political, indicating that personal conditions are structured by public factors such as the law on abortion.

Key words: abortion, moral conflict, feminism, liberalism, private, political